

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Першы прарэктар БДУКМ

_____ А. А. Корбут

« ____ » _____ 2016 г.

Рэгістрацыйны № ВД-____/баз.

ГІСТОРЫЯ МАТЭРЫЯЛЬНАЙ КУЛЬТУРЫ

*Вучэбная праграма ўстановы вышэйшай адукацыі
на вучэбнай дысцыпліне для спецыяльнасці
1-23 01 12 Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай
спадчыны (на напрамках)*

Мінск
БДУКМ
2016

СКЛАДАЛЬНІК

А. А. Трусаў, дацэнт кафедры гісторыі Беларусі і музэязнаўства ўстанова адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў», кандыдат гістарычных навук, дацэнт

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

М. М. Елінская, кансультант аддзела выкарыстання дакументаў і інфармацыі Дэпартаменту па архівах і справаходстве Міністэрства юстыцыі Рэспублікі Беларусь, кандыдат гістарычных навук;

В. І. Саітава, прафесар кафедры тэорыі і гісторыі інфармацыйна-дакументных камунікацый установы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў», кандыдат педагагічных навук, дацэнт

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ:

кафедрай гісторыі Беларусі і музэязнаўства ўстанова адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» (пратакол № 4 ад 26.11.2015 г.);

прэзідыумам навукова-метадычнага савета ўстанова адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» (пратакол № 2 ад 21.12.2015 г.)

Адказны за рэдакцыю: В. Б. Кудласевіч

Адказны за выпуск: А. А. Трусаў

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

«Гісторыя матэрыяльнай культуры» – агульнаадукацыйная дысцыпліна, выкладанне якой вядзецца ў паглыбленым аб’ёме ў форме лекцый, семінарскіх заняткаў і самастойнай работы. У гэтым курсе паслядоўна разглядаюцца эканамічныя і культурныя працэсы, якія спрыялі паступоваму тэхналагічнаму прагрэсу чалавецтва на ўсіх этапах яго гістарычнага развіцця. Асобна вызначаны тэмы, звязаныя з гісторыяй транспарту, адзеннем і модай, прадуктамі харчавання, медыцынай і аховай здароўя, архітэктурай і ўрбаністыкай.

Месца вучэбнай дысцыпліны «Гісторыя матэрыяльнай культуры» вызначаецца зместам яе вывучэння, асабліва тэмы па гісторыі матэрыяльнай культуры тых краін і народаў, якія не вывучаюцца па вучэбнай дысцыпліне «Усеагульная гісторыя». Сюды адносіцца матэрыяльная культура бронзавага і жалезнага вякоў, у тым ліку скіфаў, сарматаў, кельтаў і розных германскіх плямёнаў, а таксама старажытнай Японіі і Венгрыі.

Асаблівая ўвага надаецца вывучэнню матэрыяльнай культуры славянскіх народаў на розных этапах іх развіцця, а таксама народаў Прыбалтыкі. Упершыню разглядаюцца помнікі матэрыяльнай культуры такіх незалежных славянскіх краін эпохі Сярэднявекі, як Ноўгарад, Пскоў і Вялікае княства Цвярскае, а таксама гісторыя матэрыяльнай культуры Літвы, Латвіі і Эстоніі.

Праграма ўлічвае атрыманыя веды па гуманітарных дысцыплінах: «Гісторыя Беларусі», «Усеагульная гісторыя», «Археалогія». У працэсе навучання прадугледжана актуалізацыя міжпрадметных сувязей па дысцыплінах: «Этнаграфія і этналогія Беларусі», «Гісторыя і тэорыя культуры».

Праграма прадугледжвае сістэматызаванае вывучэнне тэарэтычна-практычнага матэрыялу, які неабходны студэнтам для лепшага засваення імі асноўных дысцыплін спецыялізацыі.

Мэта вучэбнай дысцыпліны – фарміраванне сацыяльнай і адукацыйнай кампетэнцыі студэнтаў, а таксама агульных уяўленняў аб шматгранным працэсе развіцця матэрыяльнай культуры ў розныя эпохі гісторыі грамадства.

Важнейшымі *задачамі* вучэбнай дысцыпліны з’яўляюцца:

– раскрыццё сутнасці і паслядоўнасці гістарычнага развіцця матэрыяльнай культуры чалавецтва ад яе вытокаў да сучаснасці;

– асэнсаванне ролі археалагічных, этнаграфічных і пісьмовых крыніц для вывучэння гістарычнага мінулага насельніцтва свету і Еўропы;

– вывучэнне матэрыяльных аспектаў грамадскага і штодзённага побыту і культуры паўсядзённасці.

У выніку засваення вучэбнай дысцыпліны студэнты павінны ведаць:

– сувязь прычын і следства гістарычных падзей і працэсаў тэхнічнага прагрэсу;

– сутнасць як рэвалюцыйнага, так і эвалюцыйнага шляху развіцця тэхнічнага прагрэсу і яго ўплыў на экалогію планеты;

– асаблівасці развіцця гісторыі культуры і архітэктуры розных цывілізацый старажытнасці, звязаныя з кліматычнымі ўмовамі і рэлігійнымі асаблівасцямі;

– гісторыю вынаходніцтва і імёны вынаходнікаў у розных галінах культурнага і тэхнічнага прагрэсу (архітэктура, транспарт, прамысловасць, рамёствы, дэкаратыўна-ўжытковае мастацтва).

Студэнты павінны ўмець:

– вызначаць ролю гісторыі матэрыяльнай культуры ў агульным гістарычным працэсе развіцця сусветнай цывілізацыі;

– дакладна аналізаваць гістарычныя падзеі і факты і іх уплыў на тэхнічны працэс, параўноўваць і інтэрпрэтаваць розныя пункты гледжання, адлюстраваныя ў гістарычных крыніцах;

– крытычна аналізаваць крыніцы на розных мовах і аргументаваць уласны пункт гледжання;

– вылучаць асноўныя дасягненні ў галіне гісторыі культуры першых цывілізацый эпохі неаліту і бронзы, у тым ліку і дакалумбавай Амерыкі.

Студэнты павінны авалодаць:

– асноўнымі і дадатковымі крыніцамі ў іх узаемасувязі і разнастайнасці для атрымання поўнай інфармацыі па вывучаемых праблемах, асабліва пры падрыхтоўцы да семінарскіх і самастойных заняткаў;

– інфармацыяй з Інтэрнэта, а таксама розных навучальных фільмаў і іншага ілюстрацыйнага матэрыялу.

Да эфектыўных педагагічных метадык і тэхналогій, якія садзейнічаюць далучэнню студэнтаў да пошуку і выкарыстання ведаў, набыццю вопыту самастойнага вырашэння задач, адносяцца:

- гісторыка-тэматычны падыход;
- тэхналогіі праблемна-модульнага навучання;
- тэхналогіі вучэбна-даследчай дзейнасці;
- метады аналізу канкрэтных сітуацый.

Для кіравання вучэбным працэсам і арганізацыі кантрольна-ацэначнай дзейнасці выкладчыкам рэкамендуецца выкарыстоўваць рэйтынгавыя, крэдытна-модульныя сістэмы ацэнкі вучэбнай і даследчай дзейнасці студэнтаў, варыятыўныя мадэлі кіруемай самастойнай працы, вучэбна-метадычныя комплексы.

У адпаведнасці з вучэбным планам на вывучэнне вучэбнай дысцыпліны «Гісторыя матэрыяльнай культуры» прадугледжана 178 гадзін, з іх 68 – аўдыторных (48 – лекцыйных, 20 – семінарскіх). Рэкамендаваная форма кантролю – экзамен у V семестры.

ПРЫКЛАДНЫ ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН

Раздзелы і тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін		
	усяго	лекцыі	практ. занят.
Уводзіны	2	2	
<i>Раздзел I. Першабытнае грамадства</i>	12	8	4
<i>Тэма 1.</i> Станаўленне матэрыяльнай культуры чалавецтва ў перыяд каменнага веку	2	2	
<i>Тэма 2.</i> Каменны век Еўропы	2		2
<i>Тэма 3.</i> Энеаліт і бронзавы век. Пераход ад веку каменя да эпохі металу	2	2	
<i>Тэма 4.</i> Плямёны бронзавага веку. Помнікі матэрыяльнай культуры	2	2	
<i>Тэма 5.</i> Плямёны жалезнага веку. Помнікі матэрыяльнай культуры	4	2	2
<i>Раздзел II. Старажытныя цывілізацыі Усходу, Далёкага Усходу і дакалумбавай Амерыкі</i>	10	10	
<i>Тэма 6.</i> Старажытныя цывілізацыі народаў Месапатаміі. Помнікі матэрыяльнай культуры	2	2	
<i>Тэма 7.</i> Старажытны Егіпет. Дасягненні ў галіне матэрыяльнай культуры	2	2	
<i>Тэма 8.</i> Цывілізацыі Далёкага Усходу. Помнікі матэрыяльнай культуры	2	2	
<i>Тэма 9.</i> Матэрыяльная культура Старажытнай Індыі	2	2	
<i>Тэма 10.</i> Старажытныя цывілізацыі Амерыкі. Помнікі матэрыяльнай культуры	2	2	
<i>Раздзел III. Цывілізацыі антычнасці</i>	4	4	
<i>Тэма 11.</i> Элада і элінізм. Дасягненні ў галіне матэрыяльнай культуры	2	2	
<i>Тэма 12.</i> Рымская цывілізацыя. Помнікі матэрыяльнай культуры	2	2	
<i>Раздзел IV. Эпоха Сярэднявекі (V–XV стст.)</i>	16	10	6
<i>Тэма 13.</i> Візантыйская цывілізацыя. Дасягненні ў галіне матэрыяльнай культуры	2	2	
<i>Тэма 14.</i> Краіны мусульманскага свету. Помнікі матэрыяльнай культуры	2	2	
<i>Тэма 15.</i> Народы Заходняй Еўропы (V–XIV стст.). Помнікі матэрыяльнай культуры	2	2	
<i>Тэма 16.</i> Матэрыяльная культура народаў Скандынавіі	2	2	

<i>Тэма 17. Матэрыяльная культура заходніх славян. Польшча, Чэхія і Славакія</i>	2		2
<i>Тэма 18. Матэрыяльная культура паўднёвых славян і Венгрыі</i>	2		2
<i>Тэма 19. Матэрыяльная культура ўсходніх славян (V–XI стст.)</i>	2		2
<i>Тэма 20. Матэрыяльная культура старажытнага Ноўгарада. Старажытныя Пскоў і Цвер. Помнікі матэрыяльнай культуры</i>	2	2	
<i>Раздзел V. Новы час</i>	16	10	6
<i>Тэма 21. Эпоха Адраджэння XV–XVI стст. Матэрыяльная культура Італіі, Іспаніі і Нідэрландаў</i>	2	2	
<i>Тэма 22. Матэрыяльная культура Украіны</i>	2	2	
<i>Тэма 23. Матэрыяльная культура Маскоўскай дзяржавы</i>	2	2	
<i>Тэма 24. Матэрыяльная культура Літвы, Латвіі і Эстоніі</i>	2	2	
<i>Тэма 25. Матэрыяльная культура Еўропы эпохі барока</i>	2		2
<i>Тэма 26. Ежа і напоі ў эпоху Сярэдневякоўя і Новага часу</i>	2		2
<i>Тэма 27. Адзенне ў эпоху Сярэдневякоўя і Новага часу. Стыль і мода</i>	2		2
<i>Тэма 28. Тэхнічная рэвалюцыя і транспарт</i>	2	2	
<i>Раздзел VI. Еўропа і ЗША ў канцы XVIII–XX ст.</i>	8	4	4
<i>Тэма 29. Матэрыяльная культура эпохі класіцызму (канец XVIII – першая палова XIX ст.)</i>	2	2	
<i>Тэма 30. Матэрыяльная культура Еўропы і ЗША ў другой палове XIX – першай палове XX ст.</i>	2	2	
<i>Тэма 31. Матэрыяльная культура Еўропы і ЗША ў другой палове XX ст.</i>	2		2
<i>Тэма 32. Сучасная еўрапейская цывілізацыя. Асноўныя дасягненні ў сферы матэрыяльнай культуры</i>	2		2
Разам ...	68	48	20

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

Уводзіны

Мэта і змест курса «Гісторыя матэрыяльнай культуры». Перыядызацыя і розныя падыходы да яе. Агляд асноўнай і дадатковай літаратуры па курсе. Вызначэнне тэрмінаў і паняццяў: «культура», «цывілізацыя», «матэрыяльная культура», «духоўная культура».

Раздзел I. Першабытнае грамадства

Тэма 1. Станаўленне матэрыяльнай культуры чалавецтва ў перыяд каменнага веку

Станаўленне чалавека. Ад архантропа да неантропа. Развіццё антрапалогіі як навукі. Знаходкі рэштак першабытнага чалавека ў Афрыцы і Азіі. З'яўленне чалавека ў Еўропе. Асноўныя перыяды палеаліту. Палеалітычнае мастацтва.

Змены ў клімаце, узнікненне сучаснага рэльефу Еўропы і Азіі. Рассяленне першабытнага чалавека. Засяленне Амерыкі. Крэмніевыя прылады працы. Мікраліты і макраліты. Пераход да новых форм палявання. Лук і стрэлы. Першы сухапутны і водны транспарт. З'яўленне свойскай жывёлы. Рыбаловства і збіральніцтва. Развіццё матрыярхату.

Неалітычная рэвалюцыя. Выраб керамікі. Узнікненне ткацтва і земляробства. Неалітычныя шахты-капальні. З'яўленне першых цывілізацый. Удасканаленне каменных прылад працы. Неалітычнае мастацтва. Петрографы і пісаніцы. Пахавальны абрад. Культ продкаў.

Тэма 2. Каменны век Еўропы

Кліматычныя ўмовы. Ледніковая фаўна і флора. Матэрыяльная культура неандэртальцаў. Асваенне агню. Першае адзенне. Загоннае паляванне. Жытло. З'яўленне краманьёнцаў. Археалагічная культура верхняга палеаліту Еўропы. Змены клімату. Засяленне поўначы Еўропы. Паляўнічыя і рыбаловы. Новыя прылады працы. Неалітычная рэвалюцыя. Першыя манументальныя збудаванні Еўропы. Мегаліты і менгіры. Даместыкацыя, жывёлагадоўля, матычнае земляробства. Ганчарства і ткацтва. Марскі і рачны транспарт. Матрыярхат.

Тэма 3. Энеаліт і бронзавы век.

Пераход ад веку каменя да эпохі металу

Авалоданне каляровымі металамі. Самародная медзь. Коўка і ліццё. Асноўныя цэнтры каляровай металургіі. З'яўленне бронзы. Новыя віды прылад працы і зброі. Падзел на качэўнікаў і земляробаў. Пераход да патрыярхату. Узнікненне дзяржаў, рабства і войнаў. Ювелірныя вырабы. Гандлёвыя сувязі.

Тэма 4. Плямёны бронзавага веку.

Помнікі матэрыяльнай культуры

Земляробчыя плямёны Азіі і Еўропы. Трыпольская культура. Індаеўрапейскія плямёны. Археалагічная культура «баявых сякер» і «шнуравай керамікі». Новы пахавальны абрад – спальванне трупаў (крэмацыя). Узнікненне курганных могільнікаў. Кантакты з цывілізацыямі Азіі і Паўночнай Афрыкі. Марскі і сухапутны транспарт.

Тэма 5. Плямёны жалезнага веку.

Помнікі матэрыяльнай культуры

Матэрыяльная культура кімерыяў. Скіфская цывілізацыя і яе дасягненні. Матэрыяльная культура кельтаў, сарматаў, германцаў, балтаў і фіна-уграў. Пахавальны абрад, адзенне, рамёствы, узбраенне, земляробства і жывёлагадоўля. Ювелірнае мастацтва, «звярыны» стыль. Уплывы грэчаскай і рымскай цывілізацый на развіццё матэрыяльнай культуры.

Раздзел II. Старажытныя цывілізацыі Усходу, Далёкага Усходу і дакалумбавай Амерыкі

Тэма 6. Старажытныя цывілізацыі народаў Месапатаміі.

Помнікі матэрыяльнай культуры

Шумерская цывілізацыя. Клінапіс. Шумерскае войска. Змены ў сельскай гаспадарцы. Храмавыя і жылыя пабудовы. Зікураты. Вавілонская дзяржава. Дзяржава хетаў. Вынаходства жалеза. Асірыя. Ашурбаніпал і яго бібліятэка. Мідыя. Персідская дзяржава. Паштовая служба персаў.

*Тэма 7. Старажытны Егіпет. Дасягненні
ў галіне матэрыяльнай культуры*

Прадметны свет у егіпцянаў. Скульптура і муміі. Культ пахавання. Асаблівасці будаўніцтва. Ужыванне папіруса і егіпецкая пісьменнасць. Егіпецкі каляндар. Абеліскі. Сфінксы. Шкларобства. Фінікійская цывілізацыя. Сувязі з крытамікенскай культурай. Матэрыяльная культура Егіпта эпохі Пталемеяў. Расшыфроўка егіпецкіх іерогліфаў.

*Тэма 8. Цывілізацыі Далёкага Усходу.
Помнікі матэрыяльнай культуры*

Кітай у эпоху бронзы. Кітайская пісьменнасць. Вынаходства шоўку. Вялікі шаўковы шлях. Развядзенне рысу і чайных кустоў. Канфуцыянства і будызм і іх уплыў на матэрыяльную культуру. Архітэктура і скульптура. Уплыў кітайскай культуры на японскую. Кітайская і японская медыцына. Рамёствы і сельская гаспадарка. Японскі тэатр. Культура сялян і самураяў.

Тэма 9. Матэрыяльная культура Старажытнай Індыі

Індыйская цывілізацыя. Першыя гарады-дзяржавы. Уплыў індуізму, будызму і мусульманства на матэрыяльную культуру народаў Індыі. Асноўныя рамёствы: ткацтва, ганчарства, апрацоўка металу і слановай косці.

З'яўленне шахмат. Сельская гаспадарка і жывёлагадоўля. Паступовая каланізацыя Індыі Брытанскай імперыяй.

*Тэма 10. Старажытныя цывілізацыі Амерыкі.
Помнікі матэрыяльнай культуры*

Матэрыяльная культура народаў дакалумбавай Амерыкі. Асаблівасці матэрыяльнай культуры індзейцаў: мая, ацтэкаў і інкаў. Тэхналогія гарадскога і храмавага будаўніцтва. Сельская гаспадарка і рамёствы. Слупы часу. Помнікі матэрыяльнай культуры вострава Пасхі.

Раздел III. Цывілізацыі антычнасці

Тэма 11. Элада і элінізм.

Дасягненні ў галіне матэрыяльнай культуры

Крыта-мікенская цывілізацыя. Помнікі матэрыяльнай культуры старажытнай Элады. Асаблівасці забудовы антычных гарадоў. Антрапаморфнасць рамесніцкага мастацтва. Узбраенне. Кераміка. Адзенне і мода. Сельская гаспадарка.

Грэчаскі флот і гарады-калоніі. Кантакты з навакольным варварскім светам.

Культура эпохі элінізму ў Еўропе і Азіі. Вядомыя помнікі архітэктуры. Цуды свету. Александрыіскі маяк, Галікарнаскі маўзалеі і статуя бога Геліуса на востраве Радос. Храм Артэміды Эфескай. Статуя Зеўса Алімпійскага.

Тэма 12. Рымская цывілізацыя.

Помнікі матэрыяльнай культуры

Старажытны Рым эпохі рэспублікі і імперыі. Новыя будаўнічыя матэрыялы. Узбраенне рымскага войска. Сельская гаспадарка, прылады працы. Рамёствы. Выраб зброі і рэчаў дваінога прызначэння. Асаблівасці гарадскога асяроддзя і побыту. Рымская кераміка і тэракота. Мэбля і кухонны посуд. Адзенне і мода.

Раздел IV. Эпоха Сярэднявекі (V–XV стст.)

Тэма 13. Візантыйская цывілізацыя.

Дасягненні ў галіне матэрыяльнай культуры

Стварэнне Візантыйскай дзяржавы. Уплыў на матэрыяльную культуру Італіі. Горад і сельскія паселішчы. Інтэр'ер і мэбля. Візантыйскі ваенны і гандлёвы флот. Уплыў хрысціянства на матэрыяльную культуру. Візантыйская фрэска, мазаіка і абразы. Касцюм візантыйцаў. Рэчы свецкага і царкоўнага прызначэння. Паліваная кераміка. Вырабы са шкла.

Тэма 14. Краіны мусульманскага свету.

Помнікі матэрыяльнай культуры

Арабская цывілізацыя. Уплыў ісламу на матэрыяльную культуру. Культавыя і жылыя будынкі. Вынаходства ў галіне

медыцыны (спірт, акуляры). Апрацоўка металу (срэбра і дамаская сталь) і шкла. Уплыў арабскай цывілізацыі на еўрапейскую культуру.

Асманская імперыя і яе культура. Розніца ў матэрыяльнай культуры. Матэрыяльная культура Ірана ў эпоху Сярэднявекі.

Тэма 15. Народы Заходняй Еўропы (V–XIV стст.).

Помнікі матэрыяльнай культуры

Матэрыяльная культура народаў Заходняй Еўропы (V–X стст.). Грабніца Тэадорыха. Першыя скрыпторыі. Росквіт рукапіснай кнігі. Будаўнічая тэхніка і планіроўка раманскага храма. Еўропа ў XII–XIV стст. Узбраенне рыцара. Сельская гаспадарка і рамяство. Пергамент і папера. Планіроўка і архітэктурная забудова гарадоў.

Тэма 16. Матэрыяльная культура народаў Скандынавіі

Матэрыяльная культура народаў Скандынавіі. Нарманы, варагі і вікінгі, іх матэрыяльная культура. Узбраенне, флот і ювелірнае мастацтва. Матэрыяльная культура Даніі, Швецыі і Нарвегіі. Сельская гаспадарка, рыбалоўства і здабыча карысных выкапняў.

Тэма 17. Матэрыяльная культура заходніх славян.

Польшча, Чэхія, Славакія.

Заходнія славяне ў VIII–IX стст. Палабскія славяне і іх заваяванне немцамі. Узнікненне Польскай дзяржавы. Уплыў хрысціянства на матэрыяльную культуру.

Узбраенне польскага рыцара. Змаганне з крыжакамі. Архітэктурнае мастацтва Польшчы ў XVI–XVIII стст. Варшава – новая сталіца Польшчы. Уплыў каталіцызму і пратэстантызму на матэрыяльную культуру. Адзенне і мода.

Вялікая Маравія ў IX–X стст. Збудова гарадоў. Гусіцкія войны. Узбраенне і ваенная тактыка гусітаў. Шкларобства Багеміі. Матэрыяльная культура Славакіі.

Тэма 18. Матэрыяльная культура паўднёвых славян і Венгрыі

Развіццё сельскай гаспадаркі і рамястваў. Уплыў ісламу на матэрыяльную культуру Босніі і Герцагавіны. Харватыя і Славенія. Уплывы Германіі і Аўстрыі.

Стварэнне Венгерскай дзяржавы ў цэнтры Еўропы. Прыняцце каталіцызму. Сельская гаспадарка і рамёствы. Матэрыяльная культура Венгрыі. Забудова гарадоў. Узбраенне і штодзённы побыт.

*Тэма 19. Матэрыяльная культура
ўсходніх славян (V–XI стст.).*

Рассяленне славян у VII–VIII стст. Матэрыяльная культура ўсходнеславянскіх плямён (крывічы, дрыгавічы, вяцічы, драўляне, радзімічы, паляне). Ганчарства. Кавальства і ювелірная справа. Кантакты з аварамі, хазарамі і варагамі. Адзенне, пахавальны абрад, асноўныя этнічныя прыкметы. Славянскія капішчы, гарадзішчы і селішчы, водны транспарт.

Помнікі гісторыі і культуры Кіеўскай Русі. Язычніцкія храмы і язычніцкая міфалогія. Уплыў Візантыі ў X–XI стст. Прыняцце хрысціянства і змены ў побыце. Новы пахавальны абрад. Каменнае дойлідства. Ганчарства, кавальства, шкларобства і ювелірная справа. Узнікненне гарадоў. Уплыў варажскай культуры. Развіццё пісьменнасці і адукацыі. Кіеў у X–XII стст. – буйнейшы цэнтр славянскай культуры. Матэрыяльная культура печанегаў і полаўцаў.

*Тэма 20. Матэрыяльная культура старажытнага Ноўгарада.
Старажытныя Пскоў і Цвер.*

Помнікі матэрыяльнай культуры

Наўгародскія славяне і іх кантакты з фіна-ўгорскімі плямёнамі. Узнікненне самастойнай Наўгародскай дзяржавы ў XII ст. Калоніі Ноўгарада, землі і пяціны. Выхад да Белага мора і заснаванне Салавецкага манастыра. Наўгародскі флот і гандлёвыя сувязі. Наўгародская архітэктурная школа і школа іканапісу.

Ноўгарад – горад-помнік сусветнай спадчыны. Наўгародская Сафія і Наўгародскі крэмель. Археалагічнае вывучэнне Ноўгарада. Берасцяныя граматы.

Пскоўскія крывічы і іх матэрыяльная культура. Пскоў у складзе Наўгародскай дзяржавы. Дзейнасць Даўмонта. Пскоўскі Кром і Даўмонтаў горад. Гарадскія ўмацаванні Пскова. Набыццё незалежнасці ў XIV ст. Пскоўская архітэктурная школа. Пячорскі манастыр і горад-крэпасць Ізборск. Сельская гаспадарка і рамёствы. Волжскія крывічы.

Узнікненне Вялікага княства Цвярскога ў XIII ст. Канкурэнцыя з Вялікім княствам Маскоўскім. Архітэктура і летапісанне. Вандроўка Афанасія Нікіціна ў Індыю. Узбраенне і фінансы. Заваяванне Цверы і Пскова Маскоўскай дзяржавай.

Раздзел V. Новы час

Тэма 21. Эпоха Адраджэння XV–XVI стст.

Матэрыяльная культура Італіі, Іспаніі і Нідэрландаў

Перадумовы Рэнесансу ў гарадах-дзяржавах Італіі. Адкрыцці ў галіне архітэктуры і мастацтва. Цікавасць да антычнай культуры. З'яўленне ўрбаністыкі і садова-паркавай архітэктуры. Перабудова Рыма. З'яўленне бастыённых замкаў і палявой артылерыі. Уплыў гуманізму на матэрыяльную культуру і выяўленчае мастацтва. Гарады-дзяржавы Італіі: Венецыя, Генуя, Мілан, Фларэнцыя, Піза і Рым. Помнікі архітэктуры, скульптура, марскі флот і гандлёвыя сувязі італьянскіх дзяржаў у эпоху Адраджэння.

Іспанская Рэканкіста. Хрысціянскія каралеўствы і мусульманскія дзяржавы на Пірэнейскім паўвостраве. Уплыў ісламу на матэрыяльную культуру Іспаніі. Архітэктура іспанскіх гарадоў.

Вялікія геаграфічныя адкрыцці. Матэрыяльная культура Іспаніі і Партугаліі. Флот, рамёствы і гандаль. З'яўленне ў Еўропе новых сельскагаспадарчых культур (тытунь, маіс, бульба, фасоль і інш.).

Паўстанне ў Нідэрландах супраць іспанскага панавання. Узнікненне незалежнай дзяржавы Галандыі і яе росквіт. Марскі флот, рамёствы, выяўленчае мастацтва і архітэктура.

Тэма 22. Матэрыяльная культура Украіны

Тэрыторыя Украіны ў XII–XIII стст. Галіцкая архітэктурная школа. Змаганне з полаўцамі. Росквіт Галіцка-Валынскага княства ў XIII ст. Напад мангола-татараў. Украіна пад уладай Залатой Арды. Украіна ў складзе ВКЛ. Архітэктура заходняй Украіны. Помнікі Львова.

Узнікненне ўкраінскіх казакоў. Запарожская Сеч: узбраенне, флот, рамёствы. Рэстравыя казакі. Украіна ў складзе Польшчы і Рэчы Паспалітай. Узнікненне ўніяцкай царквы. Войны з

Крымскім ханствам і Турцыяй. Паўстанне пад кіраўніцтвам Багдана Хмяльніцкага і далучэнне да Маскоўскай дзяржавы. Гетманская і слабадская Украіна. Украінскае барока. Ліквідацыя ўкраінскай аўтаноміі ў XVIII ст. Заходняя Украіна ў складзе Аўстра-Венгрыі.

Тэма 23. Матэрыяльная культура Маскоўскай дзяржавы

Уладзіміра-Суздальская Русь у XII–XIII стст. Архітэктура і выяўленчае мастацтва. Разанскае княства ў XII–XIII стст. Мангола-татарская навала і яе ўплыў на матэрыяльную культуру. Рускія землі ў складзе Залатой Арды. Узнікненне і ўзвышэнне Масквы. Масква ў XIV–XV стст. Маскоўскі Крэмль – помнік сусветнай архітэктуры. Уплыў італьянскага рэнесансу на будаўнічую тэхніку і архітэктуру Маскоўскай дзяржавы.

Маскоўская дзяржава ў XVI ст. Войны з ВКЛ, Рэччу Паспалітай і Крымскім ханствам. Дваранская конніца і яе ўзбраенне. Рэформы Івана IV. Роля праваслаўнай царквы. Манастыры як асяродкі культуры, мастацтва і ваенныя крэпасці. Руская шатровая архітэктура. Заваяванне Казанскага і Сібірскага ханстваў. Ваенная архітэктура, умацаванні Смаленска, Масквы і іншых гарадоў.

Мяшчанская слабада ў Маскве. Рускае (нарышкінскае) барока канца XVII ст. Асваенне Сібіры і Далёкага Усходу.

Тэма 24. Матэрыяльная культура Літвы, Латвіі і Эстоніі

Балцкія плямёны ў IX–XII стст. Славянская каланізацыя і з’яўленне крыжацкай пагрозы. Утварэнне ВКЛ. Летапісная Літва. Узнікненне Вільні як полацкай калоніі. Вільня – сталіца ВКЛ. Архітэктура Вільні ў XIV–XVIII стст. Гарадскія ўмацаванні, Верхні і Дольныя замкі. Старажытныя Трокі. Тракайскія замкі – рэзідэнцыя князёў ВКЛ. Караімы ў Тракаі. Узнікненне і развіццё Коўна як буйнога гандлёвага цэнтра. Архітэктура і планіроўка Каўнаса. Узнікненне і фарміраванне літоўскага этнасу. Занёманская Літва.

Балцкія і фіна-ўгорскія плямёны ў IX–XII стст. на тэрыторыі Латвіі і Эстоніі. Калоніі Полацкай дзяржавы на Дзвіне – Герцыке і Кукенойс. Горад Юр’еў у паўднёвай Эстоніі.

З’яўленне крыжакоў на землях Латвіі і Эстоніі. Лівонскі ордэн у XIII–XVI стст. Архітэктура і выяўленчае мастацтва. Узнікненне і развіццё Рыгі як ганзейскага горада. Планіроўка і

забудова Рыгі ў эпоху Сярэднявечаўя. Архітэктура і планіроўка Рэвеля (Таліна) і Дэрпта (Тарту) у XIII–XVI стст.

Лівонская вайна і яе вынікі. Уплыў Швецыі на матэрыяльную культуру Эстоніі і паўночнай Латвіі ў XVII ст. Герцагства Курляндыя. Барочная архітэктура XVIII ст. Пераход Эстоніі і паўночнай Латвіі ў склад Расійскай імперыі пасля 1721 г. Архітэктура XIX ст. у стылі класіцызму. Розніца ў вясковай і гарадской культуры Эстоніі і Латвіі.

Тэма 25. Матэрыяльная культура Еўропы эпохі барока

Уплыў Рэфармацыі і Контррэфармацыі на матэрыяльную культуру. З'яўленне ўрбаністыкі. Развіццё агнястрэльнай зброі. Мода і адзенне ў XVI–XVIII стст. Архітэктура Італіі, Францыі і Германіі. Садова-паркавая архітэктура. Дзейнасць ордэна іезуітаў. Першыя мануфактуры. Стыль ракако і яго ўплыў на матэрыяльную культуру Заходняй Еўропы. Венецыянскае і багемскае шкло. Саксонскі фарфор XVIII ст. Каланіяльныя тавары. Эпоха Асветніцтва.

Тэма 26. Ежа і напоі ў эпоху Сярэднявечаўя і Новага часу

Уплыў асноўных рэлігій на ўжыванне ежы і напояў. Спецыфіка хрысціянства, мусульманства, іўдаізму і будызму. Асноўныя прадукты харчавання сялян, гараджан, рамеснікаў, шляхты і магнатаў. Сервіроўка стала. З'яўленне сурвэтак, талерак, відэльцаў і сталовага посуду. Ежа маракоў. Роля солі ў харчаванні. Цукар як адзін з прысмакаў і яго вытворчасць. Роля прыпраў і іх экспарт у Еўропу. Розныя віды алею. Кулінарыя і кулінары. Першыя кулінарныя кнігі. З'яўленне кавярняў і рэстаранаў. Сістэма харчавання святароў, манахаў і вайскоўцаў. Нацыянальная кухня.

Тэма 27. Адзенне ў эпоху Сярэднявечаўя і Новага часу.

Стыль і мода

Уплыў хрысціянства на адзенне еўрапейцаў. Візантыйскае адзенне. Адзенне арабаў. Вопратка духавенства, магнатаў, сялян і рамеснікаў. Адзенне эпохі Каралінгаў. Гатычная мода (XII–XIV стст.). Нацыянальнае адзенне і мода еўрапейскіх народаў у эпоху Рэнесансу і барока. Іспанская, італьянская, французская, англійская і галандская мода.

Адзенне і вопратка народаў Усходняй Еўропы (Рэч Паспалітая і Маскоўская дзяржава). Ювелірныя вырабы і ўпрыгожванні, звязаныя з адзеннем і модай. Буржуазны стыль XVII–XVIII стст.

Тэма 28. Тэхнічная рэвалюцыя і транспарт

Гісторыя гужавога транспарту. З’яўленне хамута і выкарыстанне каня ў якасці цяглавай жывёлы. Вярблюд – асноўная транспартная жывёла арабскага свету. Рачны транспарт. Марскі флот на Балтыйскім, Чорным і Міжземным морах. Стан дарог у Еўропе ў V–X стст. Першыя масты і паромы. Узнікненне вадзяных млыноў і ветракоў.

Сярэдневяковыя шахты-капальні і руднікі. Гуты, рудні і буды XV–XVIII стст. Выкарыстанне каменнага вугалю як паліва. Гарадскі транспарт. Карэты і дыліжансы. З’яўленне паветраных шароў і паравых механізмаў. Акіянскі ветразевы флот. З’яўленне парахода.

Раздзел VI. Еўропа і ЗША ў канцы XVIII–XX ст.

Тэма 29. Матэрыяльная культура эпохі класіцызму (канец XVIII – першая палова XIX ст.)

Еўропа ў перыяд класіцызму (канец XVIII – першая палова XIX ст.). Сусветная каланіяльная сістэма. Гандлёвыя сувязі і каланіяльныя тавары. Архітэктура і планіроўка гарадоў. Рускі класіцызм. Санкт-Пецярбург – новая еўрапейская сталіца. Істотныя змены ў матэрыяльнай культуры Расіі ў пачатку XVIII ст. Змены ў адзенні, побыце і ўзбраенні. Інтэр’ер і мэбля эпохі ампіру. Знаёмства з егіпецкай цывілізацыяй. Раскопкі Пампеі і Геркуланума. Першая чыгунка ў Англіі.

Тэма 30. Матэрыяльная культура Еўропы і ЗША ў другой палове XIX – першай палове XX ст.

Матэрыяльная культура ЗША. Вайна за незалежнасць у канцы XVIII ст. Тэхнічная рэвалюцыя ў XIX – пачатку XX ст. Вынаходства тэлеграфа і тэлефона. Амерыканская архітэктура. Ліквідацыя рабства і змены ў сельскай гаспадарцы.

Каланіяльны падзел свету ў пачатку XX ст. Архітэктура мадэрну і канструктывізму. Амерыканскія хмарачосы. Першая

сусветная вайна. Новыя віды транспарту і ўзбраенняў. Таталітарныя дзяржавы Еўропы. Іх архітэктура, скульптура ў стылі неакласіцызму. Еўрапейская мода і адзенне. Уплыў амерыканскай культуры.

Тэма 31. Матэрыяльная культура Еўропы і ЗША ў другой палове ХХ ст.

Другая сусветная вайна і яе ўплыў на развіццё матэрыяльнай культуры. Савецкая матэрыяльная культура. Палітыка індустрыялізацыі.

Выкарыстанне атамнай энергіі. Новыя віды транспарту. З'яўленне тэлебачання і касмічныя праграмы. Першыя ЭВМ і камп'ютары. З'яўленне Інтэрнэта. Хіпі і панкі. Маладзёжная мода і адзенне. З'яўленне грамадства спажывання.

Тэма 32. Сучасная еўрапейская цывілізацыя.

Асноўныя дасягненні ў сферы матэрыяльнай культуры

Уплыў амерыканскай культуры на еўрапейскую. Праблема глабалізацыі. Гарады-мегаполісы. Стварэнне гарадской еўрапейскай культуры тэхнагеннага характару. Роля камп'ютара ў жыцці чалавека. Выкарыстанне атамнай энергіі ў ваенных і мірных мэтах. Чарнобыльская катастрофа. Распад СССР і Югаславіі. Умацаванне Еўрасаюза. Роля сусветных валют. Праблема экалогіі і парніковага эфекту. Рух «зялёных» у Еўропе. Роля Інтэрнэта ў сучасным жыцці.

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

Літаратура

Асноўная

1. *Бартенев, А.* Очерки истории архитектурных стилей / Н. А. Бартенев, В. Н. Батажкова. – М. : Изобраз. искусство, 1983. – 384 с.
2. Большая иллюстрированная энциклопедия древностей. – Прага : Артая, 1984. – 496 с.
3. *Бродель, Ф.* Время мира / Ф. Бродель // Материальная цивилизация. Экономика и капитализм : в 3 т. – М. : Прогресс, 1992. – Т. 3. – 598 с.
4. *Бродель, Ф.* Структура повседневности: возможное и невозможное / Ф. Бродель // Материальная цивилизация. Экономика и капитализм : в 3 т. – М. : Прогресс, 1986. – Т. 1. – 622 с.
5. *Бутрамееў, У.* Вялікія славытыя старажытнага свету / У. Бутрамееў. – Мінск : Беларус. энцыкл., 1995. – 175 с.
6. Древние цивилизации / С. С. Аверинцев, В. П. Алексеев, В. Г. Ардзинба [и др.] ; под общ. ред. Г. М. Бонгард-Левина. – М. : Мысль, 1989. – 479 с.
7. *Качановский, В. В.* История культуры Западной Европы / В. В. Качановский. – Минск : Экоперспектива, 1998. – 190 с.
8. *Кес, Д.* Стили мебели / Д. Кес. – Будапешт, 1981. – 269 с.
9. *Кушнярэвіч, А. М.* Мураваная дабастыённая фартыфікацыя Вялікага Княства Літоўскага / А. М. Кушнярэвіч. – Мінск : Беларус. навука, 2011. – 234 с.
10. *Молчанова, Л. А.* Очерки материальной культуры белорусов XVII–XVIII вв. / Л. А. Молчанова. – Минск : Наука и техника, 1981. – 112 с.
11. Народная культура Беларусі: энцыкл. даведнік / пад рэд. В. С. Цітова. – Мінск : БелЭн, 2002. – 432 с.
12. *Пітэр, Б.* Народная культура Еўропы ранняга новага часу / Б. Пітэр. – Мінск : Тэхналогія, 1999. – 380 с.
13. *Трусаў, А. А.* Невядомая нам краіна: Беларусь у яе этнаграфічных межах / А. Трусаў. – Мінск : Кнігазбор, 2009. – 152 с.

Дадатковая

1. *Бернатосян, С. Г.* Тысяча и одно чудо света: в 2 ч. / С. Г. Бернатосян // Шедевры инженерной мысли. – Минск : Асар ; СПб. : Эрудит, 2001. – Ч. 2. – 304 с.

2. Вейс, Г. Внешний быт народов с древнейших до наших времен : в 3 т. / Г. Вейс. – М., 1873–1879. – Т. 1–3.

3. Дубянецкі, Э. Сусветная культура: ад старажытнасці да нашых дзён / Э. Дубянецкі. – Мінск : БелЭн, 2001. – 240 с. : іл.

4. Жизнь и нравы старого Китая // Д. Макгован. Китайцы у себя дома; Н. Коростовец. Китайцы и их цивилизация. – Смоленск : Русич, 2003. – 457 с.

5. Лазука, Б. А. Слоўнік тэрмінаў: архітэктура, выяўленчае і дэкаратыўна-прыкладное мастацтва / Б. А. Лазука. – Мінск : Беларусь, 2001. – 158 с.

6. Мальдзіс, А. Як жылі нашы продкі ў XVIII ст. / А. Мальдзіс. – Мінск : Лімарыус, 2001. – 384 с.

7. Порьяз, А. Мировая культура: Возрождение. Эпоха Великих географических открытий / А. Порьяз. – М. : Олма-Пресс, 2001. – 529 с. : іл.

8. Пронников, В. А. Японцы (этнопсихологический очерк) / В. А. Пронников, Н. Д. Ладанов. – М. : ВлМ, 1996. – 400 с.

9. Рамбо, А. История древней и новой России / А. Рамбо. – Смоленск : Русич, 2001. – 637 с. : іл.

10. Сидихменов, В. Я. Китай: страницы прошлого / В. Я. Сидихменов. – М. : Наука, 1987. – 446 с.

11. Смирнова, Е. Д. Средневековый мир в терминах, именах и названиях: словарь-справочник / Е. Д. Смирнова, Л. П. Сушкевич, В. А. Федосик. – Минск : Беларусь, 1999. – 383 с.

12. Удальцова, З. В. Византийская культура / З. В. Удальцова. – М. : Наука, 1988. – 288 с.

13. Чикалов, Р. А. Западная Европа и Соединенные Штаты Америки (1815–1918 годы) / Р. А. Чикалов, И. Р. Чикалова. – Минск : Тесей, 2000. – 504 с.

Пералік сродкаў дыягностыкі вынікаў вучэбнай дзейнасці студэнтаў

Арганізацыя самастойнай работы студэнтаў прадугледжвае падрыхтоўку студэнтамі індывідуальных і групавых праектаў адносна пытанняў сучасных тэндэнцый у вывучэнні гісторыі матэрыяльнай культуры.

Для дыягностыкі кампетэнцыі студэнтаў прадугледжваецца выкарыстанне наступных сродкаў работы:

- тэсты па асобных раздзелах і дысцыпліне ў цэлым;
- пісьмовыя заданні па асобных раздзелах дысцыпліны;
- выступленні студэнтаў на семінарскіх занятках па самастойна падрыхтаваных тэмах;
- падрыхтоўка і абарона ўласных праектаў і іх прэзентацыя;
- выніковая ацэнка кампетэнцыі прадугледжвае правядзенне экзамену.

Метадычныя рэкамендацыі па арганізацыі самастойнай работы студэнтаў

Самастойная работа студэнтаў накіравана на:

- фарміраванне ўменняў па аналізе розных відаў інфармацыі;
- якаснае засваенне і сістэматызацыю атрыманых тэарэтычных ведаў;
- фарміраванне ўмення выкарыстоўваць атрыманыя веды ў рабоце ўстаноў музейнай і турыстычнай сферы;
- замацаванне практычных уменняў студэнтаў;
- фарміраванне самастойнай думкі;
- развіццё навукова-даследчых навыкаў.

Кантроль самастойнай работы студэнтаў здзяйсняецца шляхам:

- напісання студэнтамі рэфератаў заданняў па асобных раздзелах курса;
- пісьмовага аналітычнага абзору дадатковых крыніц і літаратуры.

Крытэрыі ацэнкі вынікаў вучэбнай дзейнасці

<p>1 бал – <i>нездавальняюча</i></p>	<p>адзнака ставіцца, калі студэнт адмовіўся ад адказу ці спроба адказу цалкам не адпавядае зместу прапанаваных студэнту пытанняў або студэнт зусім не валодае вучэбным матэрыялам</p>
<p>2 балы – <i>амаль здавальняюча</i></p>	<p>адзнака ставіцца студэнту, які мае істотныя прабелы ў ведах, не арыентуецца ў спецыялізаваных тэрмінах і паняццях, не валодае асноўнымі паняццямі па гісторыі матэрыяльнай культуры, не засвоіў большую частку праграмага матэрыялу, а таксама ў выпадку пропуску і неадпрацоўцы семінарскіх заняткаў, невыкананні заданняў па самастойнай рабоце</p>
<p>3 балы – <i>здавальняюча</i></p>	<p>адзнака ставіцца студэнту, які ведае частку вучэбнага матэрыялу, але вельмі слаба арыентуецца ў асноўных тэарэтычных пытаннях, не ведае храналогіі і дасягненняў тых ці іншых цывілізацый у развіцці гісторыі матэрыяльнай культуры чалавецтва, не вызначыўся актыўнасцю і зацікаўленасцю курсам на семінарскіх занятках, а таксама пры выкананні самастойных і кантрольных работ, няпоўнасцю адпрацаваў практычныя заняткі</p>
<p>4 балы – <i>дастаткова здавальняюча</i></p>	<p>адзнака ставіцца студэнту, які неглыбока валодае асноўным вучэбным матэрыялам, слаба арыентуецца ў асноўных паняццях выкладаемай дысцыпліны, слаба разумее асноўныя аспекты развіцця матэрыяльнай культуры чалавецтва, а таксама не праяўляў актыўнасць на семінарскіх занятках, але атрымаў станоўчую адзнаку за выкананне заданняў па курсе</p>
<p>5 балаў – <i>амаль добра</i></p>	<p>заслугоўвае студэнт, які ў асноўным засвоіў вучэбны матэрыял па праграме, самастойна выконваў заданні, але дапусціў пры іх выкананні памылкі, не вельмі добра валодае праграмным матэрыялам, дапускае недасканаласці пры выкарыстанні асноўных паняццяў</p>

	выкладаемай дысцыпліне, пры адказе дапускае грубыя памылкі і няпоўна раскрывае пытанні, на семінарскіх занятках не праявіў значнай актыўнасці
6 балаў – добра	заслугоўвае студэнт, які дастаткова ведае вучэбны матэрыял па праграме, засвоіў праграмны матэрыял, пры адказе карыстаецца асноўнымі паняццямі і тэрмінамі, ведае класіфікацыю розных кірункаў гісторыі матэрыяльнай культуры, таксама прымаў удзел у семінарскіх занятках, выканаў неабходныя заданні, атрымаўшы станоўчыя адзнакі, але пры адказе на пытанні дапускае недасканаласці і неістотныя памылкі
7 балаў – вельмі добра	заслугоўвае студэнт, які трывала і грунтоўна ведае вучэбны матэрыял па праграме, карыстаецца прафесійнай лексікай, добра разбіраецца ў розных аспектах развіцця гісторыі матэрыяльнай культуры, валодае ведамі аб асноўных дасягненнях розных цывілізацый у сферы матэрыяльнай культуры, выкарыстоўвае свае веды падчас актыўнага ўдзелу на семінарскіх занятках, а таксама своечасова выканаў усе заданні і атрымаў добрыя адзнакі, аднак у адказе дапусціў нязначныя памылкі
8 балаў – амаль выдатна	заслугоўвае студэнт, які паказаў веданне вучэбнага матэрыялу па праграме, на пытанні адказвае добра з валоданнем тэрміналогіі і сутнасці пытання, добра разбіраецца ў разнастайных формах і відах усіх аспектаў гісторыі матэрыяльнай культуры, ведае асаблівасці развіцця матэрыяльнай культуры розных цывілізацый і іх адрозненні, апелюе фактамі і дадатковай інфармацыяй пры адказе, а таксама пры падрыхтоўцы да заняткаў карыстаўся асноўнай літаратурай, рэкамендаванай у праграме, самастойна і своечасова выканаў усе заданні, праявіў актыўнасць на семінарскіх занятках

<p>9 балаў – выдатна</p>	<p>заслугоўвае студэнт, які поўна і сістэмна засвоіў вучэбны матэрыял па праграме, пры адказе дэманструе грунтоўныя веды і веданне матэрыялу, выкарыстоўваючы прыклады і дадатковую інфармацыю пры адказе, разумее асноўныя віды і асаблівасці развіцця матэрыяльнай культуры чалавецтва, самастойна і на высокім узроўні выканаў усе віды заданняў па курсе, а таксама актыўна ўдзельнічаў на семінарскіх занятках, карыстаўся дадатковымі крыніцамі інфармацыі</p>
<p>10 балаў – надзвычайна выдатна</p>	<p>заслугоўвае студэнт, які поўна, сістэмна і глыбока засвоіў вучэбны матэрыял па праграме, прадэманстраваў грунтоўныя веды і веданне прафесійнага матэрыялу па выкладаемай дысцыпліне, карыстаўся асноўнай і дадатковай літаратурай пры выкананні самастойных заданняў, а таксама самастойна, своечасова і на высокім узроўні выканаў усе заданні, выдатна рыхтаваўся і бліскуча выступаў на семінарскіх занятках і пры гэтым рабіў прэзентацыі</p>

Вучэбнае выданне

ГІСТОРЫЯ МАТЭРЫЯЛЬНАЙ КУЛЬТУРЫ

*Вучэбная праграма ўстановы вышэйшай адукацыі
на вучэбнай дысцыпліне для спецыяльнасці
1-23 01 12 Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай
спадчыны (на напрамках)*

Карэктар В. Б. Кудласевіч
Тэхнічны рэдактар Л. М. Мельнік

Падпісана ў друк 2016. Фармат 60x84 ¹/₁₆.
Папера офісная. Рызаграфія.
Ум. друк. арк. 1,45. Ул.-выд. арк. 0,92. Тыраж экз. Заказ .

Выдавец і паліграфічнае выкананне:
УА «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў».
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 1/177 ад 12.02.2014.
ЛП № 02330/456 ад 23.01.2014.
Вул. Рабкораўская, 17, 220007, г. Мінск.